

**ПРІОРИТЕТИ ДОФУНКЦІЙНОЇ МОДЕЛІ
КУРОРТУ-СКАНСЕНУ ДЕРЕВ'ЯНОЇ АРХІТЕКТУРИ
ТА ЇЇ ВПРОВАДЖЕННЯ НА ТЕРЕНАХ ГАЛИЧИНИ**

Мер'є О.В. (*Національний університет „Львівська політехніка”*)

Введено в науковий обіг фактологічні та аналітичні матеріали про пріоритети двофункційної моделі курорту-скансену дерев'яної архітектури та її впровадження на теренах Галичини.

Постановка проблеми. Останнім часом дедалі частіше підіймаються питання про відновлення деяких колишніх курортів та оздоровниць Галичини. Щоб підкреслити актуальність цього питання, у цій публікації маємо за мету висвітлити пріоритети однофункційної „моделі” – як основи активного лікування, над актуальною, що спирається на міських концепціях, в межах скансену дерев'яної архітектури, що в свою чергу сформує гармонійну двофункційну модель курорту-скансену. Вплив науки на сферу архітектури, формування простору і програмування ефективного лікування є безперечним. Метою є довести, що „модель” двофункційного курорту-скансену дерев'яної архітектури може стати розв'язанням майбутнього.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З-поміж закордонних дослідників питання щодо курортів та оздоровниць, в т. ч. їх планування активно підіймали у 60-80-х роках: в польських часописах „Архітектура” („Architektura”) (С. Собольський [24]), „Курортні вісті” („Wiadomości uzdrowiskowe”) (М. Беньковська, Я. Шушкевич), „Курортні проблеми” („Problemy uzdrowiskowe”) (Р. Арата, Е. Висоцька, А. Галковський, О. Глянс, Т. Гура, І. Залубська та І. Кручала, І. Потоцький, С. Собольський, В. Ясевич); в дисертаціях (Е. Висоцької, Й. Вольського, Б. Смольської, Є. Хилі [23]); окремих працях (Б. Касперського, І. Потоцького, Й. Хмелевської, В. Чарнецького) та ін. Про імітаційні моделі міста писали французькі дослідники: Р. Прюдом, Ж. Брунетьер, Г. Дюпоі [3]. Закордонний досвід, зокрема особливості архітектурно-планувальних структур рекреаційних систем в гірських районах Франції, Італії, Швейцарії, Австрії, Чехії висвітлив в праці 1974 р. А. І. Мелік-Пашаєв [8]. Російський дослідник Ю. С. Попков висвітлив макросистемний підхід у моделюванні просторової організації міст (1979 р.) [16]. Проблеми моделювання в містобудуванні та районному плануванні підіймали українські дослідники, зокрема – Заблоцький Г. А., Замно Л. А. [2], Крутенко Г. П. [6; 17],

Тимчук Н. Ф. [10]. Питання планувальної організації підіймали радянські дослідники: Дзисько Л. Г., Знаменська Е. А., Шкляев Н. А. [1], Коблицький В. І. [5], Журавльова Н. П. (1980) [7]. Низка інструкцій [4], рекомендацій [18], вказівок [9; 20; 22] і норм щодо проектування санаторіїв та будинків відпочинку була розроблена у другій половині ХХ ст. (1953 р. (СН 109-53), 1957 р. (СН 3-57), 1967 р., 1968 р. [15], 1969 р., 1970 р., 1971 р.; ДБН 11-Л. 10-62, 19-62 тощо). З-поміж українських науковців про курорти, оздоровниці та рекреаційні селища Галичини писали: В. М. Левчишин [11], Т. Ф. Панченко [11–14; 21], Є. І. Король та Т. М. Мазур [19] та ін. Питання урахування культурної спадщини в генплані міста-курорту Трускавця висвітлили Б. С. Посацький та Х. Р. Харчук. Проте, досі українськими дослідниками не підіймалося питання про однофункційні курорти-оздоровниці чи спа-скансени та їх пріоритети.

Постановка завдання. Введення в науковий обіг фактологічних та аналітичних матеріалів про пріоритети двофункційної моделі курорту-скансену дерев'яної архітектури та її впровадження на теренах Галичини.

Вклад основного матеріалу. З погляду на можливість різної характеристики низки понять, запроваджено їх дефініції у розумінні цієї праці: *Курорт* (зона відпочинку та туризму) – група курортних чи рекреаційних комплексів (у пропонованій моделі – відокремлена від населеного пункту, а натомість, включена до складу новоствореного скансену дерев'яної архітектури). *Оздоровниця* – місцевість (поселення), яка має умови, необхідні для здійснення оздоровчого лікування. *Однофункційна оздоровниця* – це лікувальний заклад оздоровниці, що функціонує на теренах, розташованих за межами мережі поселення (наприклад – Немирів, Шкло).

Сучасні функціонуючі курорти – це здебільшого великі міські осередки, досить урбанізовані, розташовані неподалік промислових зон, наприклад Трускавець, розташований 15 км від Стебника. Щоб оздоровниці могли виконувати свої завдання, вони повинні бути оазисами зелені, чистого повітря та води, а також тиші. Це є особливо вагомо в моменті коли оздоровниці повинні виконувати нову роль у цілій лікувальній системі. І тут варто заторгнути питання відродження тих курортів та оздоровниць Галичини, які свого часу втратили оздоровчу функцію (напр. Зелем'янка, Корчин, Розлуч, Сасів, Спас), але досі наділені великим природним потенціалом для її розвитку. Загалом, виділено такі групи курортів: 1) курорти, які зберегли свою головну функцію і тим самим існує можливість визнання їх за такі, що розвиваються; 2) курорти, в яких виступає низка різноманітних обтяжливих для оточення об'єктів в особливо незадовільному технічному стані; 3) курорти, які через значну урбанізацію та промисловість стали місцевостями з

міським багатofункційним характером; 4) курорти, які ще формально є зараховані до лікувальних місцевостей, а фактично, згідно законодавства, вже позбавлені чи повинні бути позбавлені статусу курорту. Адже, діяльність послуг на терені курорту повинна бути здійснена, спираючись і використовуючи цілу низку специфічних властивостей середовища, які виникають з: лікувальних властивостей клімату; цінностей пейзажу; властивостей природної сировини; властивостей специфіки просторового впорядкування; властивостей законодавства; забезпечення постійної лікарської опіки; забезпечення конкретних форм організації або режимів (загальнооздоровницького, загальносанаторного, загальноіндивідуального).

Всім відомо, що людина, яка відпочила краще працює, ніж втомлена людина. Проте, важливо також в яких умовах лікуємось і відпочиваємо, а також який результат – одиничний та суспільний. Низку місцевостей, внаслідок значної розбудови їх просторів можна радше формально, аніж фактично трактувати як оздоровниці. На даний час низка оздоровниць не є визнаною курортниками, як і медичним персоналом, оскільки не відповідають своїй основній меті. Цей факт спричинений їх надмірною урбанізацією, значним зростом сталої кількості мешканців, а також промисловістю. Не формально, але фактично варто здійснити класифікацію оздоровниць на „майбутні” та призначені для ліквідації внаслідок цілковитої втрати зв’язку з природою і втрати функції виключно лікувальних. Постійно зростаючий тиск, пов’язаний із розбудовою найбільших і найцінніших оздоровниць може ближчим часом спричинити – внаслідок їх урбанізації – до втрати властивостей природного середовища, яке є основою лікувальних достоїнств цих оздоровниць. Підняті проблеми вказують на потребу пошуку нових форм організації перебувань в оздоровницях.

До найважливіших елементів, що формують просторові системи курортів і обумовлені лікувальною функцією, належать різного типу локалізації: об’ємних об’єктів, місцевих вирішень. До них належать: лікувальні заклади курорту, санаторії, санаторні лікарні, оздоровчі природолікувальні заклади; влаштування курортного лікування тобто бювети мінеральних вод, басейни, солярії та повітряні купелі, пляжі; житлова база відкритого лікування, лікувальні, профілактичні, оздоровчі, відпочинкові будинки; культура і мистецтво, альтанки, театр, кіно, будинок культури, концертний зал, концертна мушля, пам’ятки архітектури; перебування за межами санаторію в рамках вільного часу; влаштування санаторного спорту; озеленення курорту тощо.

На сьогоднішній день низку цінних об’єктів у відпочинкових місцевостях чи курортах Галичини (в т ч. – колишніх), які є пам’ятками іс-

торії та архітектури чи заслуговують на цю роль, свідомо руйнують, не усвідомлюючи їх вартісності, – з метою зведення сучасних готелів чи розважальних комплексів, які є дисгармонійними в історичному середовищі. До числа цінних дерев'яних будівель курортів належать: вілли, пансіонати, альтанки, бювети, лісові каплиці („Waldkapelle”) (на теренах Галичини збережена лише одна – в Розлучі Турківського р-ну Львівської обл.) тощо. Нажаль, зруйновані: криті прогулянкові галереї, кегельбани, концертні мушлі. Проте, ці об'єкти можна було б відтворити за віднайденими автором проектами.

У Європі власників чи інвесторів, котрі опікуються пам'ятками на десятки років звільняє від оподаткування. Більше того, поціновувачі мистецтва, в т. ч. архітектури, для відтворення духу певної епохи у новостворених гірських спа-курортах, закупають як окремі об'єкти в ін. країнах (напр., каплиці), так і окремі деталі для інтер'єрів тощо. Окрім цього, європейці, втомлені урбанізованим середовищем, дедалі частіше тяжіють до усього, що може бути „еко” („екотуризм”, „ековідпочинок”, „екожитло”, як зрештою і „екологічна” їжа). Дерево стає дедалі ціннішим, а що ж тоді говорити про курортні будівлі Галичини, зведені в „гуцульському”, „швейцарському”, „норвезькому”, „закопанському” та ін. стилях?

Окрім цього, з аналізу розвитку багатьох курортів, а швидше їх занепаду, випливає, що лікувальна функція *не в стані створити самостійної ефективної системи охорони для себе*, піддаючись тим самим деградації. Ці різноманітні завдання, реалізовані в окремих існуючих курортах – містах створили стисло окреслені просторові структури плану, які можна охарактеризувати наступним чином: 1) курортні поселення, в яких оздоровче лікування виокремлене у формі „лікувальної дільниці” (рис. 1–а); б) курортні поселення, в яких оздоровче лікування становить головну функцію і тим самим покривається з територією цілого курорту (рис. 1–б); 3) курортні поселення, в яких оздоровче лікування здійснюється на його частині (рис. 1–в).

З кінцевої оцінки існуючих засобів курортного лікування випливає, що вона є під значною загрозою розвитку різного роду позалікувальних функцій. Тим самим ці осередки втрачають свою самостійність у сфері реалізації процесів відновлення сил людини і стають втиснені у межі загальної мережі поселення. Натомість курорти, з погляду на реалізовані завдання, варто віднести до високо спеціалізованих структур, які повинні створити окрему теоретичну лікувальну мережу, будучи поза межами впливу загальної мережі поселення. Лікувальні терени вимагають ефективного збереження натуральної лікувальної та місцевої сировини, для цього також необхідно обмежити різного роду пере-

творення підняті під гаслом „створення додаткових цінностей”. Єдиною функцією для цих теренів є лікування, якому варто підпорядкувати усі діяння і zapewнити спеціальні умови середовища. Формування курортів як в програмному аспекті, так і функціональному та просторовому повинно обмежитись до залишення максимуму поверхні і умов у первісному стані, тобто формувати – це не руйнувати середовище.

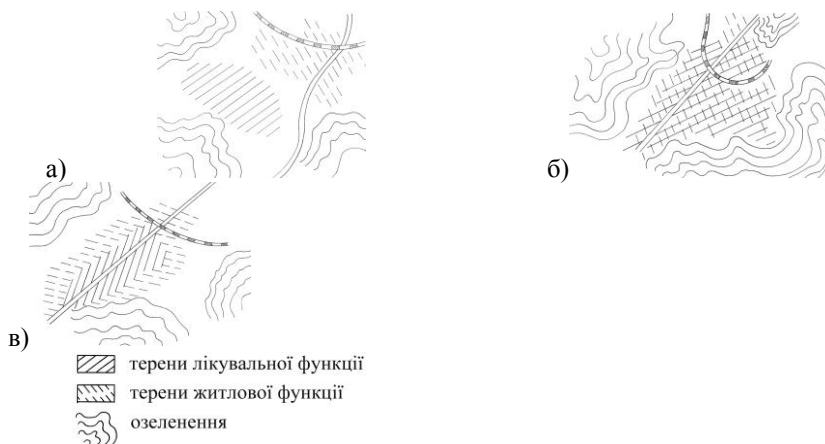

Рис. 1. Лікувальні функції

в різних просторових системах багатофункційних курортів

Однофункційні курорти передбачають, що будуть місцево об'єднані з „відкритими” територіями із вищезазначеними лікувальними властивостями, не освоєними жодною позалікувальною функцією. Актуальна модель курорту, сформована в історичному процесі міцно зв'язана із сучасною інфраструктурою міських осередків. З цих міркувань будь-який тип порівняльного аналізу варто здійснювати у дворівневій системі. У Таблиці 1 наведено оцінку програмно-обслуговуючої системи в аспекті спільних критеріїв для обох типів курортів (одно- та багатофункційних). Аналогічні проблеми повинні бути оцінені в аспекті однорідних критеріїв, натомість виокремлені лише для даної „моделі” необхідно порівняти в аспекті корисніше укладених умов реалізації програми „відновлення сил людини”. Концепція однофункційного курорту у своєму задумі значно відрізняється від існуючої „моделі”, сформованої в історичному процесі. При традиційній локалізації курорту на початковому етапі спостерігається недостаток бази постійних мешканців (рис. 2–а), а розвиток цієї бази обумовлюється пізнішими змінами (рис. 2–б).

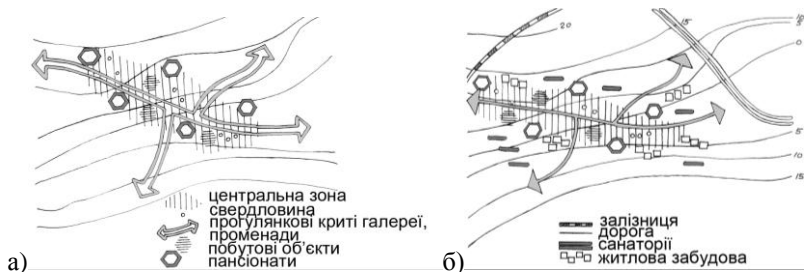

Рис. 2. Локалізація традиційного курорту: а) [23, 38], б) [23, 40]

Таблиця 1

Оцінка програмно-обслуговуючої системи в аспекті спільних критеріїв для обох типів курортів (одно- та багатофункційних) [23, 323–324]

КУРОРТИ	
ОДНОФУНКЦІЙНІ	БАГАТОФУНКЦІЙНІ
Осередки без традиції і не посідають фінальної моделі, перевіреної практично.	Осередки з столітніми традиціями, що функціонують у різних соціально-економічних умовах.
Актуальна концепція курорту перебуває лише на етапі теоретичного задуму.	Посідають значний доробок фахової літератури та безліч навчальних праць.
Передбачається створення власної курортної мережі поза загальною мережею поселення.	Включені в мережу поселення міського типу з приналежною технічною, адміністративною та економічною інфраструктурами.
Лікувальна функція охарактеризована лише пріоритетом потреб курортників.	Лікувальна функція не є детермінована розвитком інших позалікувальних функцій.
Вільні від впливів процесів урбанізації.	Осередки з потужним урбаністичним рівнем.
Осередки без постійної бази населення.	Осередки з постійним зростом кількості постійних мешканців.
Не передбачають розбудови поза первісно встановлені межі.	Знаходяться у процесі постійного розвитку – або занепаду.
Озеленення залишається у первісному недоторканому стані.	Прогресує явище зменшення зелених територій під впливом, наприклад – функції міського типу.
–	Зріст цивілізаційних труднощів: шуму, забруднення повітря, води та землі, акустичного занепокоєння.

КУРОРТИ	
ОДНОФУНКЦІЙНІ	БАГАТОФУНКЦІЙНІ
Розвиток лікувального відпочинку.	Розвиток відпочинку, туризму та лікувального відпочинку.
Розвиток інтеграційних процесів між натуральним середовищем та лікувальними умовами.	Явище постійного зривання зв'язку з середовищем.
Технічна інфраструктура виникла завдяки лікувальним закладенням.	Технічна інфраструктура пристосована до потреб багатьох функцій.
Концепція розпорядження підпорядкована лише пріоритету.	Характерна багатофункціональність курорту.
Послуги сформовані спеціальним методом, обумовленим потребами людей, які прибувають.	Послуги сформовані потребами міського типу.

У концепції однофункційного курорту зроблено спробу окреслення такого вирішення, яке уможливить запровадження лікувальних функцій на території з найбільш оптимальними місцево-лікувальними умовами з одночасним обмеженням до мінімуму розвитку так званого розореного чинника. Це можливо, якщо буде врахований принцип К. Вайхерта: „Плани курортів мають бути запроєктовані без т. зв. „обтяжень” існуючим станом, традиціями. А у всіх діяннях буде врахований принцип 3хК (комфорт умов перебування при оптимальному контакті з умовами натурального середовища і на засаді комплексного заспокоєння індивідуальних та колективних потреб) при одночасному врахуванні усяких медичних постулатів і на засадах повної інтеграції з натуральним середовищем разом з його лікувальною сировиною” [23, 337–338]. У створенні таких умов особливе значення належить озелененню без погляду на її характери, форму чи вид. Зелень в курорті – це не лише елемент краєвиду – це також важливий чинник лікувальної терапії. Вона формує клімат, біоклімат, лагідно діє у сфері оптичного неспокою та шуму, має сильну бактерицидну дію, знищує порохи. Окрім цього, озеленення має необмежений вплив на психофізичні стани людини, є базою розвитку різноманітних форм терапії. Зелень в однофункційному курорті – це значні загальнодоступні терени, серед яких знаходяться різноманітні об'єкти (альтанки, криті прогулянкові галереї, концертні мушлі тощо). В однофункційному курорті передбачено створення умов, пристосованих до: натуральних форм самозахисту і розвитку попри екстенсивні форми її вжитку; натурального заспокоєння різноманітних потреб курортників у посередньому чи безпосередньому контакті; такого його розвитку, який становив би основу для різного роду вільних планувальних концепцій, опертих на великі зелені масиви (натуральні або

приспосовані). У просторових системах, опертих на певну інтеграцію з озелененням, повинні бути збережені вірні повідомлення функціональних та споживчих цінностей, а також гармонії та естетики при одночасному відборі всього що „міське”. Концепції таких просторових форм, опертих на природні умови середовища, з метою створення оптимальних умов перебування повинні передбачати вищі технічні вирішення, які б гарантували відбір різного роду джерел обтяження.

Планувальна концепція однофункційних курортів виключає можливість створення курортного лікування в основі міста. Модель однофункційного курорту (рис. 4-а), з погляду на свою просторову і програмну концепцію, а також функціональну роль становила б ефективну охорону перед: тиском міських функцій; тиском регіональних потреб у сфері різноманітних послуг; розоренням природного середовища; урбанізацією тощо (рис. 3).

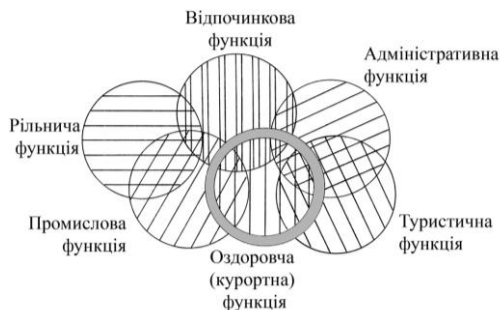

Рис. 3. Ідеограма бататофункційного курорту в аспекті позалікувальних функцій

Рис. 4. Концепція моделі: а) однофункційного курорту; б) двофункційного курорту-скансену, як оази тиші, чистого повітря, води і ґрунту

Шукаючи аналоги моделей, які б протистояли вищезазначеним чинникам та забезпечували тишу, чисте повітря, воду тощо, автор звернув увагу на скансени-музеї під відкритим небом, що зародило ідею внесення однофункційної моделі оздоровниці в його межі. І хоча це перетворює загальну модель на двофункційну, пороте обидві функції не суперечать одна одній і могли б гармонійно співіснувати (рис. 4–6).

Висновки

Введено в науковий обіг фактологічні та аналітичні матеріали про пріоритети двофункційної моделі курорту-скансену дерев'яної архітектури та її впровадження. Висвітлені матеріали дозволять по новому подивитися на курорти Галичини, які з певних причин втратили оздоровчу функцію і ця публікація спонукатиме як до заохочення їх відновлення чи реконструкції, так і до створення нових курортів-скансенів дерев'яної архітектури та цих теренах.

SUMMARY

Introduce into the scientific circulation factual and analytical materials about priorities of the two-functionality model of the wooden architecture resort-skansen and its introduction in Galicia.

Література

1. Дзисько Л. Г., Знаменская Э. А., Шкляев Н. А. Курортное строительство в СССР (Градостроительные проблемы) [Текст] / Л. Г. Дзиско, Э. А. Знаменская, Н. А. Шкляев. – М.: Стройиздат, 1975. – 111 с. с ил. – 5000 экз.
2. Заблоцкий Г. А., Замно Л. А. Расчет посещаемости мест кратковременного отдыха с помощью имитационного моделирования [Текст] / Г. А. Заблоцкий, Л. А. Замно // Формирование и планировочная структура курортно-рекреационных образований. – Киев: КиевНИИПградостроительства, 1977. – С. 66–78.
3. Имитационные модели города [Текст] / Р. Прюдом, Ж. Брюнетьер, Г. Дююно; Сокр. пер. с фр. В. М. Сержантова; Под ред. Ю. П. Иванилова, Р. Е. Оганова; Послесл. Ю. П. Бочарова и др. – М.: Прогресс, 1979. – 187 с., ил.

4. Инструкция по планировке и застройке курортов и зон отдыха. ВСН 23-75. [Текст]. Изд. официальное. – М.: Стройиздат, 1976. – 10 с. /ГОССТРОЙ СССР/.

5. Коблицкий В. И. Повышение эффективности планировки и организации застройки курортов [Текст] : Автореф. дис. на соиск. уч. степ. канд. архитектуры / В. И. Коблицкий. – М., 1980. – 20 с.

6. Крутенко Г. П. Градостроительные проблемы развития курортно-рекреационного строительства [Текст] / Г. П. Крутенко // Стр-во и архитектура, 1979, № 3. – С. 8–10.

7. Мелик-Пашаев А. И., Журавлева Н. П. Принципы территориально-планировочной организации рекреационных территорий [Текст] / А. И. Мелик-Пашаев, Н. П. Журавлева // Градостроительство. Теория и практика курортно-рекреационного строительства. – Киев: Будівельник, 1980, вып. 28. – С. 69–75.

8. Мелик-Пашаев А. И. Особенности архитектурно-планировочных структур рекреационных систем в горных районах Франции, Италии, Швейцарии, Австрии, Чехословакии (Обзор) [Текст] / Анатолий Иванович Мелик-Пашаев. – М., 1974. – 46 с. – 2000 экз. (Серия «Градостроительство»).

9. Методические указания по планировке, застройке и благоустройству курортов, мест отдыха и туризма в СССР [Текст]. – М.: Стройиздат, 1973. – 116 с. – С. 3150 экз. / ЦНИИЭП лечебно-курортных зданий/.

10. Моделирование территориальных систем [Текст] / Прогнозирование и оптимизация проектных решений / Под ред. Н. Ф. Тимчука. – К.: „Будівельник”, 1977. – 144 с.

11. Панченко Т. Ф., Левчишин В. М. К вопросу о расчетных показателях территории и вместимости курортно-рекреационных образований [Текст] / Т. Ф. Панченко, В. М. Левчишин // Градостроительные проблемы развития курортов, мест отдыха и туризма. – К.: КиевНИИПградостроительства, 1979. – С. 26–31.

12. Панченко Т. Ф. Проблемы рационального использования курортных территорий (обзор) [Текст]. Серия: „Градостроительство” / Тамара Федотовна Панченко. – Москва: ЦНТИ, 1973. – 47 с. – 2000 экз.

13. Панченко Т. Ф. Проектирование курортов и зон отдыха [Текст] / Тамара Федотовна Панченко. – Киев: Будівельник, 1983. – 104 с. – 1000 экз.

14. Панченко Т. Ф. Формирование курортно-рекреационных систем во взаимосвязи с расселением [Текст] / Т. Ф. Панченко. – М.: ЦНТИ, 1978. – 48 с.

15. Планировка и застройка курортов [Текст]. – Киев: „Будівельник”, 1969. – 216 с. с ил. – 3000 экз. (В пер.).

16. Попков Ю. С. Макросистемный подход в моделировании пространственной организации городов и городских агломераций [Текст] / Ю. С. Попков. – М.: ВНИИСИ, 1979. – 48 с. – 400 экз.

17. Проблемы моделирования в градостроительстве и районной планировке [Текст]: Сб. науч. тр. / Н.-и. и проект. Ин-т градостроительства, г. Киев; Редкол.: ... Г. П. Крутенко (гл. ред.) [и др.]. – Киев : Киевниипградостроительства, 1977. – 87 с.: ил.

18. Рекомендации по проектированию бальнеологических комплексов в условиях реконструкции сложившихся курортов [Текст]. – М.: Стройиздат, 1977. – 46 с.

19. Рекреаційне селище [Текст]: Метод. Вказівки для студ. спец. 7.120103 „Містобудування” / Нац. ун-т „Львів. політехніка”; Уклад.: Т. М. Мазур, С. І. Король. – Л.: НУ „ЛП”, 2002. – 2002. – 68 с. – 100 прим.

20. Руководство по формированию курортно-рекреационных систем [Текст]. – М.: Стройиздат, 1984. – 180 с.

21. Сюнькова А. Я., Панченко Т. Ф. Реконструкция бальнеологических курортов [Текст] / А. Я. Сюнькова, Т. Ф. Панченко/. – М.: ЦНТИ, 1975. – 46 с.

22. Указания по планировке застройке курортов, зон отдыха и туризма [Текст]. Проект. – Киев: КиевНИИПградостроительства, 1974. – 68 с.

23. Chyla J. Metody i zasady kształtowania jednofunkcyjnych układów przestrzennych miejscowości uzdrowiskowych [Tekst] / Jerzy Chyla. Praca doktorska. – Warszawa: Wydział Architektury Politechniki Warszawskiej, 1977. – 355 s.

24. Sobolski S. Perspektywy rozwoju uzdrowisk i związane z nim problemy urbanistyczne i architektoniczne [Tekst] / Stanisław Sobolski // „Architektura” 5/187 maj 1963 r. – Warszawa: W-wo „Arkady”, 1963. – S. 139–143.